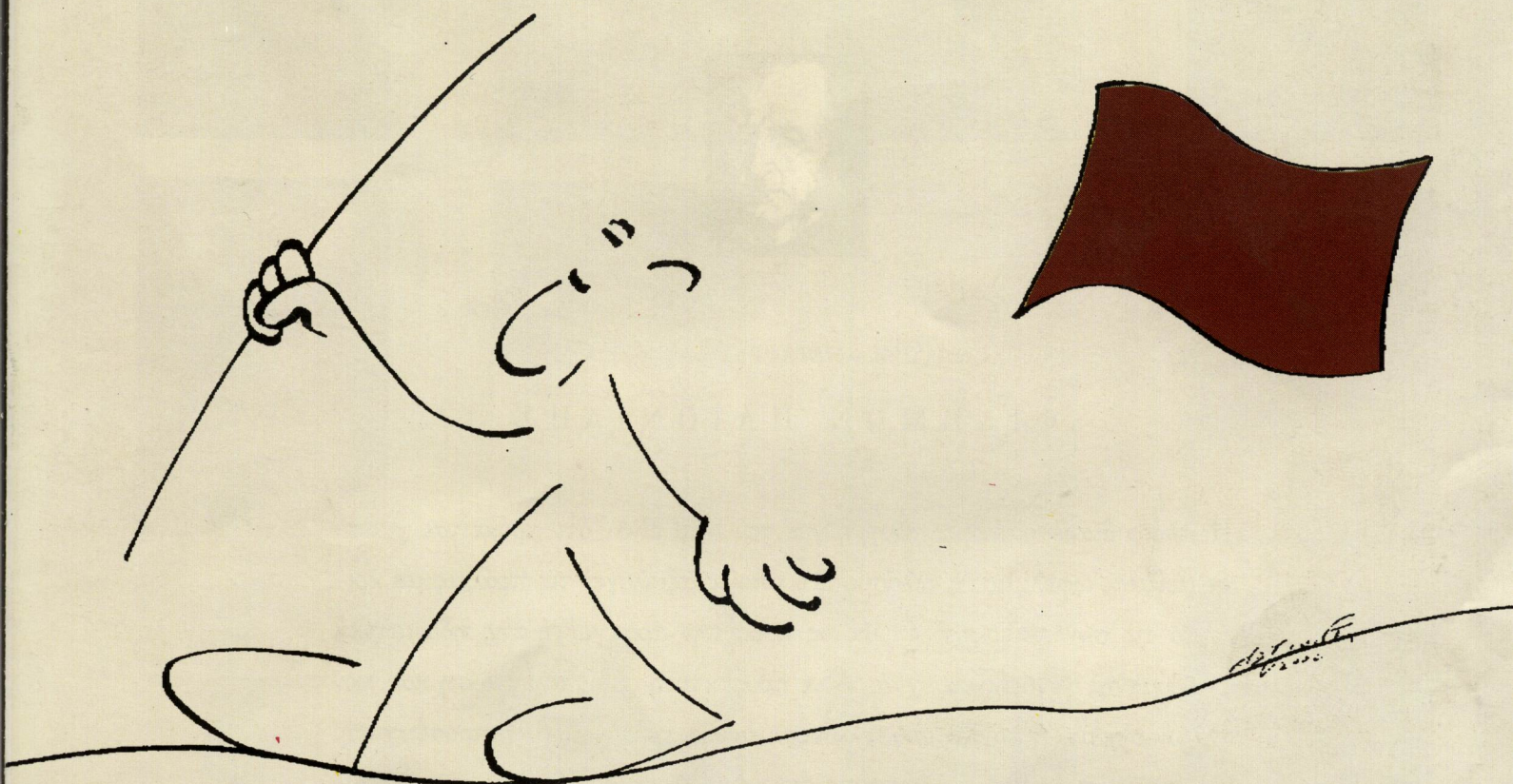

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Σταῦρος Λιθαδάς, Παλαιστίνη: έμμونه στά άδιέξοδα • Νίκος Γρύπας, 'Ο Στέφανος πού ήταν εύέλκτος • 'Αγγελος 'Ελεφάντης, Δήμος Μαυρομμάτης: in memoriam • 'Ασάφ 'Ορόν, 'Η προσωπική μαρτυρία ενός 'Ισραηλινού άρνητή στράτευσης • Τάσος Κωστόπουλος, 'Η άφγανική 'Αριστερά τοῦ 1973, μέ τά μάτια τής άμερικανικής πρεσβείας τής Καμπούλ • Βασίλης Ζουναλής, 'Αριστερά καί μαρξισμός • Γιώργος Φουρτούνης, Για τήν επικαιρότητα μιάς «παρωχημένης» έπιστημολογίας • 'Αγγελος 'Ελεφάντης, Τά δοννά, στά ίχνη μιάς τραγικής ζωής • Θανάσης Καλαφάτης, 'Η πρόσληψη τής ιστορίας από τήν μεσοπολεμική 'Αριστερά • Μαρίνα Κόντη, 'Η γνάλα, τά ψάρια καί τό ψάρωμα • Μαριάννα Τόλια, «Δυνάμεις τοῦ Αιγαίου», έθνικ, παράδοση και μουσική ψυχή • 'Αγγελος 'Ελεφάντης, «Μολυβένιοι στρατιώτες» τής Σβετλάνα 'Αλεξίεβιτς

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ ΜΙΑΣ «ΠΑΡΩΧΗΜΕΝΗΣ» ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑΣ

Μέ αφορμή τό βιβλίο τοῦ Ἀριστείδη Μπαλτᾶ, *Γιά τήν ἐπιστημολογία τοῦ Λουί Ἀλτουσέρ*, Νῆσος, Ἀθήνα 2002*

τοῦ Γιώργου Φουρτούνη

Κρίνοντας ἀπό τόν τίτλο τοῦ καινούριου βιβλίου του, ὁ Ἀριστείδης Μπαλτάς μοιάζει νά ἐκθέτει ἐκεῖ μιά πραγματεύση τῆς ἐπιστημολογίας τοῦ Λουί Ἀλτουσέρ, καί νά δοκιμάζει δημοσίως τόν ἐαυτό του ὡς ἀλτουσεριστή – μέ τήν ἐννοια τοῦ ειδικοῦ ἐπὶ τοῦ συγκεκριμένου θεωρητικοῦ ἔργου, ἐγχειρήματος ἢ ρεύματος (τό ὁποῖο θά μοῦ ἐπιτρέψετε νά ὀνομάζω στή συνέχεια μέ τόν ἄχαρο ὄρο «ἀλτουσεριανισμό»). Ὑπ' αὐτήν τήν ἐννοια, ἐγώ θά ἤμουν ὑποχρεωμένος, παρουσιάζοντας τό βιβλίο, νά θεματοποιήσω καί νά ἀποτιμήσω τήν ἀποψη τοῦ Μπαλτά γιά τόν ἀλτουσεριανισμό, πράγμα πού εἶχε μιά ειδική δυσκολία γιά μένα καθώς ὁ τρόπος πού ἔχω γιά νά σκέφτομαι τό ἐν λόγω θεωρητικό ἐγχείρημα ἔχει ἐπικαθοριστεῖ ἀνεξίτηλα ἀπό τήν πολύχρονη σχέση μου μέ τόν Ἀριστείδη, σχέση θεσμική ἀλλά καί ἐπὶ τῆς οὐσίας μαθησιακή, προσωπική, καί κάποιες –λίγες– φορές συνεργατική. Ἡ δυσκολία μου, ὡστόσο, λύνεται γρήγορα, μιάς καί δέν θεωρῶ τόν Μπαλτά ἀπλῶς ἕναν ἀλτουσεριστή. Εἶναι καί αὐτό, ἀλλά εἶναι καί κάτι περισσότερο: ὑπῆρξε καί εἶναι, μέ τόν τρόπο του, ἕνας ἀλτουσεριανός, ἄν μοῦ ἐπιτρέπεται αὐτή ἡ διάκριση, μέ τήν ἐννοια τοῦ ἐνταγμένου, τοῦ συμμετόχου – παρὰ λίγο νά πῶ τοῦ στρατευμένου – στό ἐρευνητικό πρόγραμμα πού συνιστᾷ τό ἐν λόγω θεωρητικό ρεῦμα. Ὅσο γιά τή συνθήκη αὐτῆς τῆς ἐνταξης, τήν εἰδοποιό διαφορὰ τοῦ ἀλτουσεριανοῦ ἀπό τόν ἀλτουσεριστή, θά ἔλεγα ὅτι αὐτή ἐγκτεται στή στάση ἐκείνη πού δέν ἀντιμετωπίζει τή συγκεκριμένη θεωρητική παραγωγή, τό συγκεκριμένο σῶμα κειμένων, ἀπλῶς ὡς «ἔργα» (τελειωμένα, μέ ὅλες ἐνδεχομένως τίς ἐννοιες τῆς λέξης), ἐπὶ τῶν ὁποίων μπορεῖ νά ἀσκηθεῖ ἡ σύνθετη καί ὁπωσ-

δήποτε γόνιμη ἐργασία τῆς φιλοσοφικῆς ἀποτίμησης, ἀλλά ὡς «εὐκαιρία γιά καινούριες ἐρευνες», γιά νά θυμηθῶ τή μικρή φράση μέ τήν ὁποία ἐκλείνει ὁ Ἀλτουσέρ, τό μακρινό 1963, τό κομικό κείμενό του «Γιά τήν ὑλιστική διαλεκτική».¹

Συμπληρώνοντας, ὁ Μπαλτάς εἶναι ἕνας ἀλτουσεριανός ἐκτός τοῦ κύκλου τοῦ Ἀλτουσέρ καί τῶν ἄμεσων μαθητῶν καί συνεργατῶν του. Δουλεῖ ὅλα αὐτά τά χρόνια σέ μιά ἀπόσταση, χωρική, χρονική καί κοινωνική, σέ μιά ἄλλη συγκυρία ἀπό τόν «ιστορικό» ἀλτουσεριανισμό. Αὐτό δέν εἶναι ὑποχρεωτικά ἢ δέν εἶναι μόνον ἀτύχημα: μεταξύ ἄλλων, τόν ἔχει καταστήσει λιγότερο εὐάλωτο στήν ἐκδαση κάποιων σκληρότατων διακυβευμάτων ἐκείνης τῆς συγκυρίας, προσωπικῶν καί συλλογικῶν (πέραν τῶν γενικότερων πολιτικῶν), πού ἤρθαν γρήγορα νά ἐπιβάλλουν σιωπή, μιά σιωπή πού ἐρμηνεύτηκε διαστικά, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Μπαλτάς στόν Πρόλογό του, ὡς ἡ ἀναπόφευκτη κατάληξη

* Τό παρόν κείμενο ἐκφωνήθηκε, σχεδόν αὐτοῦσιο, στίς 13/3/2002, στό πλαίσιο τῆς κοινῆς παρουσίας, ἀπό τίς ἐκδόσεις Νῆσος, τοῦ ἐν λόγω βιβλίου καί τοῦ βιβλίου τοῦ Γιώργου Φαράκλα, *Αὐτό τό πράγμα* (Νῆσος, Ἀθήνα 2001).

1. *Γιά τόν Μάρξ*, Γράμματα, Ἀθήνα 1977.

μιᾶς «μόδας» – παρισυνῆς θεβαίως. Ὁ Μπαλτάς μπόρεσε ἔτσι νά ἐξασφαλίσει γιά τήν ἐπιστημολογία τοῦ Ἀλτουσέρ κάτι ἀπό αὐτό πού φάνηκαν νά τῆς στεροῦν οἱ παλινδρομικοί μηχανισμοί τῆς φιλοσοφικῆς μόδας. Δηλαδή, μέ τὰ δικά του λόγια, λίγο ἀπό ἐκεῖνον «τόν ἀναγκαστικά ἀργόσυρτο χρόνο πού χρειαζόταν γιά νά σκάψει ἐπαρκῶς τόν ἑαυτό της, νά ἐντοπίσει ἐπακριδῶς τίς ἐσωτερικές ἐντάσεις της καί τίς ἐνδεχόμενες ἀστοχίες της, νά ξεπεράσει δημιουργικά τόν μετρημένο αὐτισμό της...», ὥστε νά διαλεχθεῖ γόνιμα μέ ἄλλες προσεγγίσεις, σύμμαχες ἀλλά καί ἀντίπαλες».

Ἡ ἐργασία τοῦ Μπαλτά, λοιπόν, δύο δείγματα τῆς ὁποίας παρουσιάζουμε σήμερα, ἔγκειται στήν ἐρευνητική ἐπεξεργασία τοῦ ἀλτουσεριανισμοῦ ἐκ τῶν ἔνδον, ἔτσι ὥστε νά ἐνεργοποιήσει τό δυναμικό του νά ὀργανώνει συμμαχίες καί ἀντιπαλότητες, νά διατυπώνει ἐκ νέου τὰ ἐρωτήματα καί νά ἀναδιατάσσει τήν κατάστροφη τῆς ἐπιστημολογικῆς διαμάχης· μέ δύο λόγια, ὁ Μπαλτάς ἀναλαμβάνει νά ἀναδείξει ἐν ἔργῳ τήν οὐσιαστική επικαιρότητα τῆς ἐπιστημολογίας τοῦ Ἀλτουσέρ – εἰδικά τώρα πού παρήλθε ἡ μόδα της. Ὑπ' αὐτό τό πρίσμα πρέπει νά διαβάσουμε τόν ἰσχυρισμό του ὅτι, ἀφ' ἐνός, τό ἐπιστημολογικό πλαίσιο πού ἐκθέτει μπορεῖ νά καταδείξει πῶς «τά σύνορα πού φέρονται νά διαχωρίζουν παραδοσιακά τοὺς κλάδους πού ἀσχολοῦνται μέ τήν ἐπιστήμη (γνωσιολογία, μεθοδολογία, ἐσωτερική καί ἐξωτερική ἱστορία, κοινωνιολογία) ἔχουν χαραχθεῖ μέ τρόπους περισσότερο αὐθαίρετους ἀπ' ὅσο συνήθως πιστεύεται» καί, ἀφ' ἑτέρου, σέ ἄμεση συστοιχία μέ τό πρῶτο, ὅτι τό ἴδιο αὐτό ἐπιστημολογικό πλαίσιο, ἐνῶ διεκδικεῖ πλήρως καί χωρίς ἐκπτώσεις τό πεδίο τῶν ὀλιστικῶν, ἱστορικῶν, κοινωνιολογικῶν ἢ ἀκόμα καί «ἀνθρωπολογικῶν» προσεγγίσεων στήν ἐπιστήμη, ὀριοθετοῦμενο πρὸς τόν πυρήνα τῶν θετικιστικῶν, ἐμπειριστικῶν καί ρεαλιστικῶν φιλοσοφιῶν τῆς ἐπιστήμης, ἐν τούτοις δέν ὑπαναχωρεῖ σέ κανενός εἶδους συμβασιοκρατική ἢ κατασκευασιοκρατική ἀντίληψη.

Πρόθεσή μου εἶναι νά διερευνήσω, πολύ σχηματικά, αὐτόν τόν δίδυμο ἰσχυρισμό. Ἄς ξεκινήσω, ὥστόσο, διερευνώντας τίς ἀπαράκαμπτες θέσεις πού κάνουν κάποιον, τόν Ἀριστείδη ἐν προκειμένῳ, ἀλτουσεριανό. Ἄς δανειστώ ἐδῶ μιά διατύπωση τοῦ Ἐτιέν Μπαλιμπάρ: «ἡ ἀντικειμενικότητα τῆς γνώσης (ὅπως καί ἡ ὑπαρξή τῆς πάλης τῶν τάξεων) ἀνήκει σέ ἐκεῖνες τίς θέσεις στίς ὁποῖες ὁ Ἀλτουσέρ», ἀλλά κατά συνεκδοχή καί οἱ ἀλτουσεριανοί, «εἶναι ἀνυποχώρητοι».² Καί νομίζω ὅτι κανένας ἀπ' ὅλους ὅσους αὐτά τά χρόνια παρακολουθοῦν τή σκέψη τοῦ Ἀριστείδη Μπαλτά δέν θά διαφωνοῦσε μαζί μου ὅτι, πράγματι, ὁ Ἀριστείδης ἐγγράφει διαρκῶς τόν ἑαυτό του στό τεταμένο φιλοσοφικό πεδίο πού ὀρίζουν αὐτές οἱ δύο θέσεις, ἐπιχειρώντας παράλληλα νά τό διερευνήσει. Συνδυάζοντας, κατά κάποιον τρόπο, αὐτές τίς θέσεις, προκύπτει καί ἐκεῖνη ἡ θεμελιώδης μέ τήν ὁποία συχνά ξεκινᾷ ὁ Μπαλτάς τή συλλογιστική του, σύμφωνα μέ τήν ὁποία

τό ὄριμο ἔργο τοῦ Μάρξ συστήνει ἡ ἐγκαινιάζει τήν ἐπιστήμη, ἡ διανοίγει τήν ἐπιστημονική ἡπειρο τοῦ κοινωνικοῦ καί τῆς ἱστορίας ἐν γένει, θέση ἀφετηριακή πού, πάντα σύμφωνα μέ τόν Μπαλτά, ὑποχρεώνει καταστατικά τόν Ἀλτουσέρ καί τοὺς ἀλτουσεριανούς «νά ἀναπτύξουν μιά ἄποψη γιά τό ἐπιστημονικό φαινόμενο συνολικά, δηλαδή νά διαμορφώσουν μιά ρητή ἐπιστημολογική ἄποψη».

Χαρακτήρισα, πλεοναστικά ἐνδεχομένως, θεμελιώδεις καί ἀφετηριακές αὐτές τίς θέσεις. Πράγματι, ποτέ ὁ Μπαλτάς δέν παρουσιάζει αὐτοὺς τοὺς ἰσχυρισμούς ὡς ὑποθέσεις πρὸς ἀπόδειξη, ἀλλά ὡς γεγονότα πρὸς κατάδειξη καί φιλοσοφική ὑποστήριξη· ἔτσι, δέν ἐπιχειρεῖ νά θεμελιώσει τήν ἐπιστημονικότητα τοῦ μαρξισμοῦ, ἀλλά τήν θέτει, γιά νά ἐπεξεργασθεῖ τίς φιλοσοφικές συνέπειες καί προϋποθέσεις αὐτῆς τῆς ρηξικέλευθης θέσης. Ὁμοίως, παίρνοντας θέση ὑπέρ τῆς ἀντικειμενικότητας τῆς ἐπιστήμης, δέν ὑποστηρίζει τή δυνατότητα, ἀλλά τήν ὑπαρξή τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης – τό σπινοζικό «*habemus enim ideam veram*». Κατ' αὐτόν τόν τρόπο, ἀκυρώνοντας δηλαδή ἐκ προοιμίου τήν ὑπαγωγή τῆς ὑπαρξῆς στή δυνατότητα ὅσον ἀφορᾷ τό ἐπιστημονικό φαινόμενο, ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τή ρητή ἢ ὑπόρρητη οὐσιολογία ἐνός μεγάλου μέρους τῆς φιλοσοφίας τῆς ἐπιστήμης, υἱοθετώντας ἕναν νομιναλισμό, ἐπίσης σπινοζικό ἐπὶ τῆς οὐσίας, τόν ὁποῖο ὁ Ἀλτουσέρ δέν σταματᾷ νά μᾶς ὑπενθυμίζει: δέν ὑπάρχει ἡ ἐπιστήμη, ὑπάρχουν οἱ συγκεκριμένες, ἐπιμέρους ἐπιστῆμες, ἡ ἄλλιῳς, ἐπιστημονικές ἡπειροί. Τό ἐπιστημονικό φαινόμενο δέν συλλαμβάνεται πλέον μέ ὄρους σχέσης ἀνάμεσα στήν οὐσία τῆς ἐπιστήμης καί τίς ἐκφάνσεις της ἢ – πράγμα πού εἶναι τό ἴδιο – ἡ ζητούμενη ἐπιστημολογική ἄποψη δέν προδιαγράφεται ὡς ἀναζήτηση μίας ἐννοίας ἐπιστήμης, μέ βάση τήν ὁποία θά ἔπρεπε νά δειχθεῖ ποιές ἀπό τίς ὑπαρκτές ἐπιστημονικές ἀξιώσεις εἶναι νόμιμες καί ποιές ὄχι, ποιᾷ ἀπό τὰ ὑπαρκτά γνωσιακά ἐγχειρήματα συνιστοῦν, ἀκριδῶς, ἐκφάνσεις της.

Ἐάν ὅμως τό ἀλτουσεριανό ἐπιστημολογικό πρόταγμα τεθεῖ κατ' αὐτόν τόν τρόπο, τείνει νά ἀναδιοργανώσει τοὺς ὄρους ὑπὸ τοὺς ὁποίους παραδοσιακά διερευνάται τό περιβόητο πρόβλημα τῆς διακρίσεως καί σχέσης μεταξύ τῶν φυσικῶν καί τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν. Τό πρόβλημα αὐτό καταστρώνεται κατά κανόνα ἔτσι ὥστε ἡ πραγμάτευσή του νά ἔχει φορὰ ἀπὸ τίς φυσικές ἐπιστῆμες πρὸς τίς κοινωνικές. Δηλαδή, εἴτε παραδεχόμεστε ὅτι οἱ φυσικές ἐπιστῆμες ἀντιπροσωπεύουν τόν γνώμονα, τόν κανόνα, παρέχουν τήν προνομιακή πρόσβαση πρὸς τόν «ιδεότυπο» τῆς ἐπιστήμης, ὡς πρὸς τόν ὁποῖο οἱ κοινωνικές παρουσιάζουν (φύσει ἢ θέσει) προφανή ὑστέρηση, εἴτε ὑποστηρίζουμε μιά οὐσιώδη, μὴ ἀναγώγιμη ἰδιωτεία τῶν κοινωνι-

2. «Σῶπαινε ἀκόμα Ἀλτουσέρ», Ὁ Πολίτης 98, Ἀθήνα 1989 (ἀπόσπασμα ἐλαφρὰ τροποποιημένο).

κών επιστημών ως προς τις φυσικές, των οποίων ωστόσο ο επιστημονικός χαρακτήρας είναι μάλλον αδιαμφισβήτητος. Σέ κάθε περίπτωση, όμως, θά μπορούσε κανείς νομίμως νά ἐρωτήσει. Γιατί οι κοινωνικές επιστήμες προσδιορίζονται, ακριβώς, ως επιστήμες; Υπό ποιά έννοια και μέ ποιο κοινό τρόπο είναι και οι μέν και οι δέ επιστήμες; Σέ κάθε περίπτωση, δηλαδή, ἐγείρεται τό ἐρώτημα γιά τήν επιστημονικότητα των κοινωνικών επιστημών.

Μέ δυό λόγια, ή κυρίαρχη κατάστροψη του όλου ζητήματος διέπεται από τήν ουσιολογική προβληματική πού προαναφέραμε, ή οποία αντιπαραθέτει τή δυνατότητα, τήν ουσία ή τήν έννοια τής επιστήμης στίς επιμέρους εκφάνσεις της, μετατρέποντας αυτόμάτως τίς τελευταίες σέ ἐρωτήματα. Έδώ ακριβώς παρεμβαίνουν οι προηγούμενες θέσεις, ως θέσεις, τροποποιώντας τήν κατάστροψη του έν λόγω επιστημολογικού τόπου: οι κοινωνικές επιστήμες, πού τώρα βέβαια ανάγονται στην επιστημονική ήπειρο του κοινωνικού και τής ιστορίας τήν οποία διανοίγει ο μαρξισμός, είναι επιστήμες, όπως είναι επιστήμες και οι φυσικές επιστήμες, ή επιστημονική ήπειρος πού εκτείνεται γύρω από τήν ένδοχώρα τής φυσικής. Η φυσική δέν είναι ούτε κατ' ἐξοχήν, ούτε αλλιώς επιστήμη ως προς τήν κοινωνική επιστήμη. Πράγμα πού σημαίνει, από μία αντίστροφη σκοπιά, ότι ο τρόπος μέ τόν οποίο είναι επιστήμη ο μαρξισμός μπορεί νά διασαφηνίσει αναδρομικά τόν τρόπο μέ τόν οποίο είναι επιστήμη ή φυσική. Τό ζητούμενο, μέ άλλα λόγια, τής επιστημολογικής άποψης τήν οποία είναι καταστατικά υποχρεωμένος νά αναπτύξει ο άλτουσεριανισμός είναι μία έννοια επιστήμης, υπό τήν οποία θά είναι ισότιμα και μονοσήμαντα επιστήμες όλες οι ύπαρκτές επιστήμες.

Θά μπορούσε νά παρατηρήσει κανείς εδώ ότι ή ίδια ή όριοθέτηση απέναντι στην ουσιολογική αντίληψη περί επιστήμης μās οδήγησε σέ άντινομία: από τή μία πλευρά θέλουμε οι ύπαρκτές επιστήμες νά είναι «υπό τήν ίδια έννοια» επιστήμες, ένω, από τήν άλλη νά μήν συνιστούν εκφάνσεις αυτής τής έννοιας. Έδώ ἐγκείται, έν πολλοίς, ή καινοτομία τής επιστημολογικής άποψης πού ανασυγκροτεί ο Μπαλτάς, και όπως τήν ανασυγκροτεί: ο κοινός τρόπος μέ τόν οποίο οι ύπαρκτές επιστήμες είναι εξίσου και μονοσήμαντα επιστήμες, χωρίς νά συνιστούν εκφάνσεις τής επιστήμης, ἐγκείται στο, κατ' επίφαση μόνο παράδοξο, γεγονός ότι κάθε επιστήμη είναι επιστήμη μέ τόν τρόπο της. Η φαινόμενη παραδοξότητα, οιοει άντιφατική, αυτής τής φράσης δέν τήν εκκενώνει από περιεχόμενο: τό περιεχόμενο της είναι ή έννοια τής επιστημολογικής τομής, μέ τήν οποία ο άλτουσεριανισμός συναντά άλλα και αναπτύσσει τήν ιδιότυπη γαλλική επιστημολογική παράδοση των επιστημολογικών ρήξεων του Μπασελάρ και του Κανγκιλέμ. Έπιτρέψτε μου νά κωδικοποιήσω πολύ διαστικά τά βασικά γνωρίσματα αυτής τής έννοιας.

Πρώτον, κάθε επιστήμη εκκινεί ως συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός και έχει, έν συνεχεία, τή δική της

ιστορία: μιλώντας κυριολεκτικά, δέν έχει νόημα πλέον νά μιλάμε γιά τήν «ιστορία τής επιστήμης». Δεύτερον, υφίσταται άσυνέχεια ανάμεσα στην προεπιστημονική, ακόμα και τήν «έμπειρική», γνώση και στην επιστημονική, πράγμα πού διαχωρίζει διά παντός αυτήν τήν τοποθέτηση από κάθε έμπειριστική και θετικιστική γνωσιολογία. Δέν υπάρχει προ-επιστημονικό θεμέλιο του αληθοϋς, αλλά μόνον «επιστημολογικά εμπόδια» πού ή επιστήμη οφείλει νά άρει: ή επιστήμη συνιστά τή μόνη πρόσβαση στο αληθές. Τρίτον, ή έν λόγω άσυνέχεια έχει αναδραστικό χαρακτήρα, δυνάμει του οποίου ή επιστήμη διακρίνεται από τήν προ-επιστήμη, τό αληθές από τό ψευδές, μόνον κατόπιν εορτής και από τή σκοπιά του αληθοϋς, τής επιστήμης. Είναι τό σημείο όπου τό *habemus* διασταυρώνεται μέ τήν άλλη σπινοζική θέση, «*verum index sui et falsi*»: ή επιστημολογική τομή, ή ίδια ή επιστήμη, δέν μπορεί νά πιστοποιηθεί, νά διακριθεί και νά επικυρωθεί, παρά μόνον από τήν προοπτική τής ίδιας τής επιστήμης. Η τομή δέν διαχωρίζει τό αληθές από τό ψευδές νοούμενα ως αϋθύπαρκτα: έχει νόημα νά μιλάμε γιά επιστημολογικό εμπόδιο μόνον από τή στιγμή πού αυτό έχει αποκαλυφθεί και άκυρωθεί από τήν ίδια τήν επιστήμη. Κατά συνέπεια, τέταρτον, τό επιστημολογικό εμπόδιο δέν είναι έξωτερικό ως προς τήν επιστήμη καθίσταται έξωτερικό, δηλαδή απορρίπτεται, μόνον από τή στιγμή πού θά πάψει νά άποτελεί εμπόδιο: μετά και ως άποτέλεσμα τής τομής. Ως εμπόδιο, είναι έσωτερικό στην επιστήμη: γιά νά τροποποιήσω μία διατύπωση του Μάκη Κουζέλη, «είναι εμπόδιο τής επιστήμης στην επιστήμη».³ Δέν θά έπρεπε, ωστόσο, νά συλλάβουμε αυτήν τήν έσωτερικότητα των επιστημολογικών εμποδίων στην επιστήμη ως άνάμειξη, ως μείγμα ή διάλυμα, όπου ή τομή θά ερχόταν νά διαχωρίσει τά συστατικά. Πράγμα πού σημαίνει, πέμπτον, ότι ή αποκάλυψη, ή άκύρωση και ή άπόρριψη του επιστημολογικού εμποδίου συνιστά *ipso facto* μετασχηματισμό του ίδιου του επιστημονικού από τό επιστημονικό. Άν κάτι έμποδίζει τό επιστημολογικό εμπόδιο είναι τήν ανασυγκρότηση τής επιστήμης σέ νέα βάση από τήν ίδια τήν επιστήμη. Έκτον, τέλος, τά επιστημολογικά εμπόδια είναι άνεξάντλητα, και ως εκ τούτου ή επιστημολογική τομή είναι διηνεκής.

Έν όλίγοις, βάσει τής έννοιας τής επιστημολογικής τομής, ή εκάστοτε επιστήμη είναι ή διηνεκής διαδικασία διά τής οποίας αυτή ή ίδια αυτο-αποσπάται, αυτο-διακρίνεται και αυτο-επικυρώνεται ως επιστήμη, απέναντι στο προ-επιστημονικό παρελθόν της, τό οποίο ωστόσο τής είναι διαρκώς σύγχρονο: άποτελεί τό μόνο παρακολούθημά της — ως ο Άλλος της, όπως λέει ο Άλτουσερ. Μπορούμε πλέον νά δοϋμε μέ ποιόν

3. «Εικόνες τής επιστήμης», Εισαγωγή στο Έπιστημολογία-Κείμενα, έπιμ. Γ. Κουζέλης, Νήσος, Άθήνα 1997 (6' έκδοση). Ο Κουζέλης κάνει λόγο γιά «εμπόδιο τής σκέψης στή σκέψη».

τρόπο μία ἔννοια ἐπιστήμης πού οὐσιαστικά ἀνάγεται στήν ἔννοια τῆς διηγεοῦς καί ἀναδραστικῆς ἐπιστημολογικῆς τομῆς ἐκπληρώνει πράγματι τίς καταστατικές ἀπαιτήσεις τῆς, δάσει τῶν ὁποίων ὀφείλει, ἀφ' ἑνός, νά εἶναι κοινή γιά ὅλες τίς ὑπαρκτές ἐπιστήμες, καί, ἀφ' ἑτέρου, νά μήν σχετίζεται μέ αὐτές κατά τόν τρόπο τῆς οὐσίας πρὸς τίς ἐκφάνσεις τῆς. Σύμφωνα μέ τὴν ἐν λόγω ἔννοια, ἡ διάκριση τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ ὅ,τι δέν συνιστᾷ ἐπιστήμη καί ἡ ἐπικύρωσή τῆς ὡς ἐπιστήμης ἐπαφίεται στήν ἀρμοδιότητα τῆς ἐκάστοτε ἐπιστήμης. Πρόκειται γιά μία ἄκρως ἰδιάζουσα μορφή γενικότητας, ἡ ὁποία ἐκχωρεῖ τὴν ἴδια τὴν ὑπαγωγή τοῦ ἐπιμέρους στό γενικό στήν ἀρμοδιότητα τοῦ ἐπιμέρους, ἕνα «ἐλάχιστο γενικότητας» πού τίθεται ὅσο χρειάζεται γιά νά ἀκυρωθεῖ.

Ἡ εἰδικῶς ἀλτουσεριανή στιγμή, τώρα, αὐτῆς τῆς προσέγγισης ἐδράζεται στήν ἐπιστημολογικὴ ἀξιοποίηση δύο ἰσχυρῶν διαισθήσεων πού ἀφοροῦν εἰδικότερα τὸν μαρξισμό: πρῶτον, ὅτι τὰ ἐπιστημολογικά ἐμπόδια τοῦ ἴδιου τοῦ μαρξισμοῦ σηματοδοτοῦν ἀντίστοιχα ἰδεολογικά διακυβεύματα καί, δεύτερον, ὅτι ὁ μαρξισμός ἐμπλέκεται στό κοινωνικό καί τὴν ἱστορία του, συνιστᾷ ἀδιαμφισβήτητα κοινωνικό καί ἱστορικό γεγονός, καί ὡς τέτοιο ὑπάγεται στήν ἴδια του τὴ γνωσιακὴ δικαιοδοσία. Τὰ δύο αὐτὰ σημεία ἐπαναδιατυπώνουν, στοὺς ὅρους τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίωσης τοῦ μαρξισμοῦ, ἐπισημάνσεις οἰκείες ἀπὸ τὴν ἐν γένει ἐπιστημολογικὴ διερεύνηση τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν τὸ νέο στοιχεῖο εἶναι ὅτι ἀπὸ τὴ σκοπιὰ πού συζητοῦμε, δηλαδή στὴ βάση τῶν θεμελιωδῶν θέσεών μας, τὰ σημεία αὐτὰ εἶναι ἐπιστημολογικῶς γενικεύσιμα, μέ τοὺς ὅρους βέβαια τῆς γενικότητας πού ἐνέχεται στὴ συζήτησή μας. Εἶναι ἐδῶ πού ἡ ἐπιστημολογία τοῦ μαρξισμοῦ ἔρχεται νά ἐπικαθορίσει τούτῃ τὴν ἐπιστημολογικὴ ἀποψη, πού συγκροτήθηκε μέ τὸ βλέμμα στραμμένο σέ μη-κοινωνικὲς ἐπιστήμες: τὴ φυσικὴ (Μπασελάρ) καί τίς «ἐπιστήμες τῆς ζωῆς» (Κανγκιλέμ). Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι ὁ Μπαλτάς τολμᾷ αὐτό πού, ἐξ ὅσων γνωρίζω, κανεὶς ἀλτουσεριανὸς δέν τόλμησε, τουλάχιστον μέ τόσο ρητὸ καί διεξοδικὸ τρόπο: θεματοποιεῖ τὴν ἀμφίδρομη κίνηση ἀπὸ τὴν ἐπιστημολογία τῆς κοινωνικῆς ἐπιστήμης πρὸς τὴν ἐπιστημολογία τῆς φυσικῆς, τῆς πλέον σκληρῆς, τῆς κατ' ἐξοχὴν ἐπιστήμης, συνεπῆς πρὸς τὴ θέση ὅτι ὁ ἰδιοσυγκρασιακὸς χαρακτήρας κάθε ἐπιστήμης δέν καθιστᾷ καμία ἀπὸ αὐτὲς σκληρότερη ἢ μαλακότερη, περισσότερο ἢ λιγότερο, ἐπιστήμη. Τὸ δεύτερο κείμενο τοῦ βιβλίου συνιστᾷ δείγμα αὐτοῦ τοῦ μελήματός του. Ἀλλὰ ἂς δοῦμε μέ ποιὸν τρόπο τὰ δύο αὐτὰ σημεία διαμορφώνουν τὴν ἀλτουσεριανὴ ἀνάπτυξη τῆς ἐν λόγω ἐπιστημολογικῆς τοποθέτησης.

Ἀπὸ τὴ μιά πλευρά, ὅπως εἶναι εὐρέως γνωστό, τὸ ἀλτουσεριανὸ ἐπιστημολογικὸ ἐγχείρημα συσχετίζει τὰ μπασελαριανὰ ἐπιστημολογικά ἐμπόδια μέ τὴν εἰδικῶς μαρξικὴ ἔννοια τῆς ἰδεολογίας. Ἡ συνεισφορά τοῦ Μπαλτά, ἐν προκειμένῳ, ἐγκτεται στὴ συστηματικὴ πρα-

γμάτευση τῶν ἐπιστημολογικῶν ἐμποδίων μέ ὅρους ὑπόρρητων ἰδεολογικῶν παραδοχῶν, πραγμάτευση πού ἐπιστρατεύει μιά εἰδικὴ ἀνάγνωση τοῦ Βίτγκενστάιν. Τὸ ἰδεολογικὸ στοιχεῖο ἀποκτᾷ ἔτσι ἕνα διπλὸ πρόσημο. Ἀφ' ἑνός, βεβαίως, «ἀρνητικό», στό μέτρο ἀκριβῶς πού οἱ ἰδεολογικὲς παραδοχές ἀποτελοῦν ἐσωτερικευμένα ἐπιστημολογικά ἐμπόδια, τὰ ὁποία συνιστοῦν κάθε φορά τὸν τόπο ἑνὸς ἐπιστημονικοῦ προβλήματος. Ἀφ' ἑτέρου, ὅμως, «θετικό», μέ τὴν ἔννοια ὅτι οἱ ἰδεολογικὲς παραδοχές συνιστοῦν ἀναπόφευκτο καί ἀνεξάντλητο συγκροτητικὸ στοιχεῖο τοῦ ἐννοιολογικοῦ συστήματος τῆς ἐπιστήμης, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ ἔννοιες προικίζονται ὄχι μόνον μέ συστημικὴ ἀξία ἀλλὰ καί μέ νόημα, καθίστανται δηλαδή ἀκριβῶς ἔννοιες, δάσει τῶν ὁποίων, καί μόνον, μπορεῖ νά ἐπισημανθεῖ, διατυπωθεῖ καί ἀντιμετωπισθεῖ ἕνα ἐπιστημονικὸ πρόβλημα. Ἔτσι, τὰ ἐπιστημονικά προβλήματα σηματοδοτοῦν ταυτοχρόνως ἐμπόδια, ἀλλὰ καί τίς μόνες δυνατότητες, γιά τὸν αὐτο-μετασχηματισμὸ, τὴ διευρυμένη ἀναδόμηση τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη.

Τίθενται ἔτσι οἱ ὅροι γιά μιά ἐννοιολόγηση τῆς ἐπιστήμης ὡς παραγωγῆς, ἐσωτερικῆς στὸν ἑαυτὸ τῆς, μίας διαδικασίας πού ἐνὸσω παράγει ἀναπαράγεται, πού παράγει τὸν ἑαυτὸ τῆς ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τῆς. Ἡ ἐπιστήμη παράγει λύσεις προβλημάτων, τίς λύσεις τῶν προβλημάτων τῆς, στό πλαίσιο μιᾶς διαδικασίας ὅπου οὔτε τὸ τί συνιστᾷ πρόβλημα, οὔτε τὸ τί συνιστᾷ λύση του, μποροῦν νά ἀξιολογηθοῦν ἀπὸ μιά ἐξωτερικὴ πρὸς τὴν ὅλη διαδικασία θέση. Ἡ διαδικασία αὐτὴ, ἡ ἴδια ἡ ἐπιστήμη, ἐγκτεται στήν ἀποκάλυψη, ἐπερώτηση καί ἀκύρωση ἰδεολογικῶν παραδοχῶν, ἐσωτερικῶν, ἐνσωματωμένων στήν ἐκάστοτε δομὴ τῆς, οἱ ὁποῖες ἐμποδίζουν τὴν ἀναδόμησή τῆς, τὴ διευρυμένη ἀναπαραγωγή τῆς. Ἡ ἐπιστημολογικὴ τομὴ δέν ἐγκτεται, λοιπόν, στήν ἅπαξ καί διὰ παντός ἐγκαθίδρυση τῆς ἐπιστήμης καί τὴν ἀποκοπὴ τῆς ἀπὸ τὸ θεωρητικο-ἰδεολογικὸ παρελθόν τῆς, ὅπως μερικὲς διαστικὲς ἀναγνώσεις, ἀλλὰ καί κάποιες «παρεκκλίσεις», τοῦ ἀλτουσεριανισμοῦ ἐπέτρεψαν νά κατανοηθεῖ. Ἡ αὐτο-διάκριση καί αὐτο-ἐπικύρωση τῆς ἐπιστήμης εἶναι πλέον διηγετικῆς, ταυτίζεται μέ τὴν ἀνάπτυξη ἢ τὴν ἱστορία τῆς ἐπιστήμης.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅμως, ἡ παραγωγή πού συνιστᾷ ἡ ἐπιστήμη συλλαμβάνεται ὡς κοινωνικὴ παραγωγή. Ὁ Μπαλτάς ἐδῶ ἐπιχειρεῖ νά ἐκμεταλλευτεῖ ὅλο τὸ ἐννοιολογικὸ δυναμικὸ πού μπορεῖ νά ἔχει ἡ ἐν λόγω διατύπωση στό ἐσωτερικὸ τοῦ μαρξισμοῦ: ἡ ἐκάστοτε ἐπιστήμη ἐπιστρατεύει συγκεκριμένους κάθε φορά παραγωγικὲς δυνάμεις ὑπὸ τὸν καθορισμὸ συγκεκριμένων κάθε φορά παραγωγικῶν σχέσεων, σέ ἕνα πλέγμα διαδικασιῶν παραγωγῆς, ἡ συνισταμένη τῶν ὁποίων εἶναι ταυτόσημη μέ τὴ διευρυμένη ἀναπαραγωγή τοῦ ὅλου μέ δύο λόγια, ἡ ἐπιστήμη μπορεῖ νά εἰδωθεῖ ὡς ἕνας «τρόπος παραγωγῆς», βαθμίδα συγκεκριμένων κάθε φορά κοινωνικῶν σχηματισμῶν, πού καί αὐτοὶ διέπονται ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ τρόπου παραγωγῆς. Μέ ἄλ-

λους ὄρους, ἡ παραγωγή πού συνιστᾷ ἡ ἐπιστήμη εἶναι μία διακριτή κοινωνική πρακτική, ἡ ὁποία, ὅπως δείχνει ὁ Μπαλτάς, ἔχει τόν τόπο πού τῆς προσιδιάζει στή σύνθετη τοπολογία τῶν κοινωνικῶν πρακτικῶν, μετέχοντας μέ τή σχετική αὐτονομία της στήν ἱστορία τοῦ κοινωνικοῦ ὅλου. Αὐτό ἀκριβῶς ἐπιτρέπει στόν Μπαλτά νά χαράξει, στό πρῶτο κείμενο τοῦ βιβλίου του, τόν καταστατικό χάρτη μίας ἐπιστήμης τῆς ἱστορίας μίας ἐπιστήμης (καί ὄχι τῆς ἐπιστήμης), ἱστορίας πού συνιστᾷ ἐπιμέρους ἐπιστημονικό ἀντικείμενο τῆς ἐπιστημονικῆς ἡπείρου τῆς Ἱστορίας.

Ὁ κοινωνικός χαρακτήρας τῆς ἐπιστημονικῆς παραγωγῆς, τώρα, δέν ἀναφέρεται μόνον στή συλλογική, τή συνεργατική θά λέγαμε φύση της, ἀλλά καί, παράλληλα, στή συγκρουσιακή. Ἡ ἱστορία τῆς ἐκάστοτε ἐπιστήμης καθίσταται ἐτσι ἱστορία μέ τό πλῆρες νόημα πού προσλαμβάνει ὁ ὅρος ὡς θεμελιώδης ἐννοια-ἀντικείμενο τοῦ μαρξισμοῦ· ἡ ἱστορία δέν λέγεται πολλὰ ὅταν κάνουμε λόγο γιά ἱστορία τῆς ἐπιστήμης καί ἐν γένει ἱστορία: ἡ ἐπιστήμη ἔχει ἱστορία ἐπειδή εἶναι ἱστορία, θαμίδα τῆς συνολικῆς ἱστορίας ἐνός κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ. Ἐάν λοιπόν ἡ ἐκάστοτε ἐπιστήμη συλλαμβάνεται ὡς «τρόπος παραγωγῆς», αὐτό σημαίνει ὅτι διέπεται ἀπό τίς ἰδιάζουσες σ' αὐτόν μορφές ταξικῆς πάλης, οἱ ὁποῖες ἔχουν ὡς διακύβευμα τή διευρυμένη ἀναπαραγωγή του καί συνιστοῦν, οὔτε λίγο οὔτε πολύ, τήν κινητήρια δύναμη τῆς ἱστορίας του.

Μέ δυό λόγια, συνοψίζοντας, ἡ διηλεκτική ἐπιστημολογική τομή συμπίπτει, εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου συνεκτατή, μέ μιὰ διακριτή κοινωνική πρακτική, ἱκανή νά συλληφθεῖ διά τῆς ἐννοίας τοῦ τρόπου παραγωγῆς: ἐξοφλεῖται ἐδῶ ἡ ὑπαινικτική προσημείωση τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀλτουσέρ, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἡ ἐννοιολόγηση τῆς ἐπιστήμης ὡς παραγωγῆς, πού φέρει τήν ἡχώ τοῦ σπιννοζικοῦ *productio*, ἀξιοποιεῖ τή «διπλή σημασία τῆς λέξης, πού παραπέμπει συγχρόνως στήν (κοινωνική) ἐργασία, τήν πρακτική, καί στήν ἐκθεση τοῦ ἀληθοῦς».⁴ Θά δοῦμε, πολύ σύντομα, ὅτι αὐτή ἡ σύμπτωση δέν συνιστᾷ ἀναγωγή πρὸς τό παρόν, ἄς ἐπισημάνουμε ὅτι ἔχουμε ἐδῶ τή μήτρα τῆς ἐπερώτησης τῶν παραδοσιακῶν διαχωριστικῶν γραμμῶν ἀνάμεσα στίς διάφορες θεματοποιήσεις τῆς ἐπιστήμης: ἐπερωτῶνται, μεταξύ ἄλλων, ἡ διάκριση ἀνάμεσα σέ ἐσωτερική καί ἐξωτερική ἱστορία τῆς ἐπιστήμης πρὸς ὄφελος – μονολεκτικά – τῆς ἱστορίας κάθε ἐπιστήμης, ἡ διάκριση μεταξύ ἱστορίας τῆς ἐπιστήμης καί ἐπιστημολογίας, στό πλαίσιο μίας αὐθεντικῆς ἱστορικῆς ἐπιστημολογίας, καί ἡ ἀμφισημία ὅσον ἀφορᾷ τήν ἱστορία τῆς ἐπιστήμης καί τήν ἐν γένει, κοινωνική ἱστορία. Τίποτα δέν θά μπορούσε νά συγκεφαλαιώσει καλύτερα αὐτήν τή μετατόπιση ὀπτικῆς ὅσο ὁ προκλητικός, ἀλλά ὡστόσο ἰσχυρά ἐπιχειρηματολογημένος, ἰσχυρισμός τοῦ Μπαλτά ὅτι ἡ διαδικασία ἐπίλυσης προβλημάτων κάθε ἐπιστήμης (καί μάλιστα τῆς φυσικῆς), ἡ ἴδια ἡ διηλεκτική ἐπιστημολογική τομή πού παράγει τό ἀληθές διακρίνοντάς το ἀναδρομικά ἀπό τό ψευδές, ἐπιτελεῖται μέ-

σω ἐπιστημονικῶν διαμαχῶν, οἱ ὁποῖες, μέ τή σειρά τους, συνιστοῦν τή γενική μορφή ταξικῆς πάλης πού προσιδιάζει στήν ἐπιστήμη (καί μάλιστα τή φυσική).

Μοιάζουν νά μένουν ἐκκρεμεῖς ὁρισμένες σημαντικές ἐνοστάσεις. Ἄς τίς ἐξετάσουμε, ἐλέγχοντας κατά πόσον αὐτή ἡ ρητή ἐπιστημολογική ἄποψη, ἀναμφισβήτητα ὀλιστική, ἀναμφισβήτητα κοινωνική καί ἱστορική, ἐκπληρώνει τή δέσμευσή της νά μὴν ὑπαναχωρήσει ἀπέναντι σέ καμίας μορφῆς συμβασιοκρατική ἢ κατασκευασιοκρατική σύλληψη τοῦ ἐπιστημονικοῦ φαινομένου.

Μποροῦμε νά ποῦμε, ἀρχικῶς, ὅτι ἡ ἐπιστημολογική τομή, μέ τόν διηλεκτικό καί ἀναδραστικό χαρακτήρα της, ὁριοθετεῖται ἐκ κατασκευῆς ἀπό κάθε μορφῆς συμβασιοκρατική ἀντίληψη καί τίς σχετικιστικές τῆς ἐπιπτώσεις: ἡ ἀσυνέχεια τῆς τομῆς δέν ἐγκτεῖται στό πέρασμα ἀπό ἓνα «πρὶν» σέ ἓνα ἀσύμβατο «μετά», ἀπό ἓνα περικλειστο αὐτοαναφορικό ὅλο σέ ἓνα ἄλλο, πράγμα πού θά ἀνήγαγε τό ἀληθές ἀπλῶς στόν ἀξιολογικά φορτισμένο τρόπο πού τό «τώρα» βιώνει τόν ἐαυτό του καί τή διαφορά του μέ τό «πρὶν», στό πλαίσιο μίας ἀντιπαράθεσης πού ἐπιδέχεται κατ' ἀρχήν ἀντιστροφῆς, οὐσιωδῶς *συμμετρικῆς*: εἶναι ἀκριβῶς αὐτή ἡ συμμετρία πού ὑποβαστάζει τή συμβασιοκρατική «ἀσυμμετρότητα» τῶν δύο στιγμῶν. Ἡ τομή δέν εἶναι τό πέρασμα ἀνάμεσα σέ δύο «τόπους» πού θά μπορούσαν νά νοηθοῦν ἀφ' ἐαυτῶν, ἀλλά εἶναι, ἀφ' ἐνός, μία σχέση συγκροτητική τῶν ὄρων πού συσχετίζει, καί ἀφ' ἑτέρου, μία σχέση οὐσιωδῶς *ἀσύμμετρη*: σχέση πού καταργεῖ τόν σχετικισμό, καί ἀσυμμετρία πού καταργεῖ τήν ἀσυμμετρότητα.

Ἐπιτρέψτε μου στό σημεῖο αὐτό μιὰ μικρή παρέκβαση, πού θά μοῦ ἐπιτρέψει ἐνδεχομένως νά δείξω καλύτερα ὅτι ἡ ἐπιστημολογική ἄποψη πού καταθέτει ὁ Μπαλτάς ἔχει ἐκ γενετῆς ἰσχυρά ἀντισώματα ἀπέναντι στήν κοινωνική κατασκευασιοκρατία. Εἶναι εὐτυχῆς σύμπτωση, θά ἔλεγα, πού τά δύο κείμενα τοῦ Μπαλτά ἐκδίδονται σχεδόν ταυτόχρονα μέ τήν ἐλληνική μετάφραση ἐνός συγχρόνου τους κειμένου τοῦ Μπροῦνο Λατούρ,⁵ ὅπου ἡ πλέον ἀδιάλλακτη κοινωνική κατασκευασιοκρατία συναντᾷ μιὰ ὑποτιθέμενη ριζική κριτική τῆς νεωτερικότητας. Ἐκεῖ, ἡ παράδοση τῆς ἐπιστημολογικῆς τομῆς, ὅπως ρητά σηματοδοτεῖται ἀπό τή γενεαλογία Μπασελάρ, Κανγκιλέμ καί Ἀλτουσέρ, ἀνάγεται σέ προνομιακό ἀντίπαλο δέος, μέ κρίσιμο διακύβευμα μιὰ συγκεκριμένη πρόσληψη αὐτῆς τῆς ἀσυμμετρίας. Σύμφωνα μέ τίς διατυπώσεις τοῦ Λατούρ, ἡ κατασκευασιοκρατική ἀρχή τῆς συμμετρίας, ἡ ὁποία «προσφέρει τό ἀσύγκριτο πλεονέκτημα ὅτι ξεφορτώνεται τίς ἐπιστημολογικές ρῆξεις», ἀπαιτεῖ νά

4. «Γιά τή γνωστική διαδικασία», στό *Ἐπιστημολογία τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν – Κείμενα*, ἐπιμ. Γ. Κουξέλης - Κ. Ψυχοπαίδης, Νῆσος, Ἀθήνα 1996.

5. *Οὐδέποτε ὑπῆρξε Μοντέρνοι*, Σύνταγμα, Ἀθήνα 2000.

πραγματευόμαστε τό σφάλμα καί τήν ἀλήθεια μέ τούς ἴδιους ὅρους: «ἂν θέλετε νά ἐξηγήσετε τήν πίστη στούς ἰπτάμενους δίσκους, βεβαιωθείτε ὅτι οἱ ἐξηγήσεις σας μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν, συμμετρικά, καί γιά τίς μαῦρες τρύπες». Ἀντίθετα, σύμφωνα πάντα μέ τόν Λατούρ, ἡ ἀντίληψη τῶν ἐπιστημολογικῶν τομῶν ὑποστηρίζει ὅτι «σφάλματα, πεποιθήσεις κλπ. μποροῦν ὅλα νά ἐξηγηθοῦν κοινωνικά, ἡ ἀλήθεια ὅμως παραμένει αὐτεξήγητη». Θά μπορούσε νά ὑποθέσει κανεῖς ὅτι ὁ Λατούρ σκιαγραφεῖ πιστά τή διαμάχη καί ἄρα τόν ἀντίπαλό του, τήν ἐπιστημολογική τομή, ὅτι συλλαμβάνει ἐδῶ τήν οὐσιώδη ἀσυμμετρία τοῦ *index sui*. Μέ μία μικρή ἀλλά σοβαρή λαθροχειρία ὅμως: αὐτήν πού ὀργανώνεται γύρω ἀπό τήν ἀπατηλή ἐνότητα τῆς λέξης «ἐξήγηση». Ἡ ἀδιάκριτη χρήση της ἀπό τόν Λατούρ δέν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τή διπλή σημασία τοῦ *productio*, τήν ὁποία μόλις ἐπισημάναμε: συγχέει τήν ἐξήγηση τοῦ ἀληθοῦς ὡς προϊόντος καί τήν ἐξήγηση τοῦ ἀληθοῦς ὡς ἀληθοῦς. Ἀντίθετα, ἡ ἐπιστημολογική ἄποψη πού προτείνει ὁ Μπαλτάς, θέτοντας τή σύμπτωση τῶν δύο ὁψεων τῆς ἐπιστημονικῆς παραγωγῆς, εἶναι σέ θέση νά τίς διακρίνει, καί ὡς ἐκ τούτου νά ἰσχυρισθεῖ νομίμως ὅτι, πράγματι, *μπορεῖ νά ἐξηγήσει κοινωνικά τήν παραγωγή τοῦ ἀληθοῦς ὡς προϊόντος*, ἐνῶ ἀρνεῖται ἀπό θέση ἀρχῆς κάθε «ἐξήγηση» τοῦ ἀληθοῦς ὡς ἀληθοῦς, καθὼς αὐτό τό τελευταῖο θά ἀκύρωνε τίς θεμελιώδεις θέσεις της καί θά ἐπανεισηγάγε μιά οὐσιολογική γνωσιολογία, τή δυνατότητα ἐξωτερικῆς ὡς πρὸς τήν ἐπιστήμη πραγμάτευσης τοῦ ἀληθοῦς: τό «γιατί» τό ἀληθές εἶναι ἀληθές συνιστᾷ ἀποκλειστική δικαιοδοσία τῆς ἀντίστοιχης ἐπιστήμης. Τό παράδειγμα τῆς διαμάχης Νεύτωνα καί Λάιμπνιτς, πού σχολιάζει ὁ Μπαλτάς, ἀπεικονίζει ἐναργῶς αὐτή τή διάκριση, ὅπου ἡ παραγωγή τοῦ ἀληθοῦς ὡς προϊόντος ἐξηγεῖται *πλήρως* κοινωνικά, χωρίς κανένα ὑπόλοιπο «ἐσωτερικῆς ἱστορίας» ἀδιευκρίνιστο, δηλαδή κατά τρόπο ὥστε ἡ ἐσωτερική καί ἡ ἐξωτερική ἱστορία αὐτοῦ τοῦ γνωσιακοῦ δῆματος νά ἐπικαλύπτονται πλήρως, χωρίς νά τίθεται ζήτημα ἐπερώτησης ἢ, πράγμα πού εἶναι τό ἴδιο, ἐξήγησης τῆς ἀντικειμενικότητάς του.

Πρόκειται γιά τή διάκριση δύο ὁψεων τῆς ἴδιας διαδικασίας, ἡ ὁποία δέν προστίθεται *ad hoc*, ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων ρήτρα ἀπέναντι στήν κατασκευασιοκρατία, ἀλλά προκύπτει ἀπό τή λογική τῶν θεμελιωδῶν θέσεων καί ὀριοθετήσεων πού ἔδωσαν λαβή στήν ἐν λόγω ἐπιστημολογική ἄποψη. Ἡ διττότητα αὐτή εἶναι τό ἄλλο ὄνομα τῆς θεμελιώδους θέσης, μέ τήν ὁποία ἀρχίζει καί τελειώνει ὁ Μπαλτάς, περί οὐσιώδους, μὴ ἀναγώγιμης αὐτάρκειας, αὐτονομίας, καί ἄρα ἀντικειμενικότητας, τῶν γνωσιακῶν λειτουργιῶν τῆς ἐκάστοτε ἐπιστήμης, χωρίς καμία ἐκπτώση ὅσον ἀφορᾷ τόν κοινωνικό, συγκρουσιακό, μέ μιά λέξη ἱστορικό, χαρακτήρα τοῦ ἐγχειρήματος πού αὐτή συνιστᾷ, ὅπως ἐπιβάλλει ἡ ἄλλη θεμελιώδης θέση, μέ τήν ὁποία ἐπίσης ἀρχίζει καί τελειώνει ὁ Μπαλτάς.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

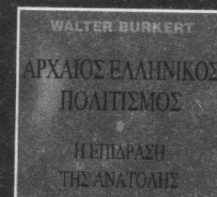
Σειρά: **ΙΣΤΟΡΙΑ**
(Αρχαία - Μεσαιωνική - Νεότερη)

WALTER BURKERT

Καθηγητὴς Πανεπιστημίου Ζυρίχης

ΑΡΧΑΙΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Μετάφραση
Αμαλία Λογιάκη

308 σελίδες
με χάρτη και 8 εικόνες
εντός κειμένου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318